

## پیوند حماسه و عرفان در سیره و مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی

حجت الاسلام والمسلمین محمدباقر نادم\*

### اشاره

وقتی که حماسه و دشمن ستیزی معرفت و شناخت در میدان رزم و سلحشوری عجین شود، می‌تواند مجاهد عارف را به سرمنزل سعادت رهنمون سازد. مسئله‌ای که امروز در جامعه ما و حتی دیگر جوامع دچار آسیب و شبهه شده است، اینکه برخی می‌کوشند دو مفهوم عرفان و حماسه را از یکدیگر جدا جلوه دهند و برای هر یک شأن مجزایی قائل شوند؛ یعنی یا مانند زیبر و دیگر زیرصفهان تاریخ، بر تخت حکومت ساختگی تکیه می‌زنند و بر سجاده عرفان و عبادت دروغین، به ریا و تزویر متصفند و یا مانند یزیدیان و داعش صفهان در عرصه رزم نظامی و انجام عملیات‌های انتحاری، فریفته مکتب حماسه بی‌معرفت و دور از عرفان حقیقی می‌شوند. خوشبختانه از رهگذر کاوش در زندگی، سیره و کلمات شخصیت‌های مطهری همچون سرداران و شهدای والامقام، می‌توان همیاری و پیوند شور حماسه با شکوه معرفت را به طور ملموس و عینی مشاهده کرد. نوشته حاضر با بررسی ابعاد اتحاد و درهم آمیختگی دو فضیلت انسانی عرفان و حماسه در سیره و مکتب نورانی شهید حاج قاسم سلیمانی، می‌کوشد تا اثبات کند شهید سلیمانی، طالب عرفانی بود که از چشمه جوشان وحی و ولایت منشأ گرفته است و در سیره اخلاقی و عرفانی خویش، راه و روش قرآن و عترت را در پیش گرفت و هیچ‌گاه حقایق عرفانی را از مناسبات نظامی، اجتماعی و سیاسی جدا ندید. او ضمن تزکیه درون و صفای باطن، توأمان در میدان جهاد اکبر و جهاد اصغر مجاهدت کرد و هیچ‌گاه از مقتضیات زمان و مشکلات جامعه غفلت نورزید. در ذیل به برخی از جلوه‌های اتحاد دو مفهوم حماسه و عرفان در هیبت فرماندهی محبوب، سربازی ولایی و مدافعی لایق به نام سردار دل‌ها، شهید حاج قاسم سلیمانی اشاره می‌شود.

\* دانشجوی دکتری عرفان و اندیشه حضرت امام خمینی علیه السلام.

## الف. عبودیت توأم با مجاهدت

اگر چه عرفان و حماسه، دو رفتار متفاوت هستند؛ اما وقتی عرفان، رسیدن به حقیقت از طریق شریعت و حماسه از جنس جهاد در راه خدا باشد، جانمایه آن‌ها یکی می‌شود. شهید سلیمانی، از جنس بچه‌های بدر و خبیر بود که شب‌های عملیات در اوج برخورداری از روحیه جهادی و سلحشوری و رزم و ستیز با دشمن، گوشه و کنار جزایر مجنون و سنگرهای خویش را به معبدی برای مناجات مبدل ساخته بودند و همچون عارفانی واصل، به بندگی و عبودیت می‌پرداختند. شهید سلیمانی اثبات کرد که می‌توان در اوج جهاد اصغر، از جهاد اکبر غافل نشد. گاهی که در دوران حضور در عراق و سوریه و حین عملیات مجبور می‌شد با یارانش در خانه‌های خالی سنگر بگیرد، تلاش می‌کرد به هر نحو ممکن از صاحب‌خانه حلالیت بگیرد؛ چنانکه برای یکی از صاحبان این خانه‌ها در نامه‌ای چنین نوشت:

خانواده عزیز و محترم سلام علیکم؛ من برادر کوچک شما قاسم سلیمانی هستم. حتماً مرا می‌شناسید... از اینکه مجبور شدیم بدون اجازه وارد خانه شما شویم، معذرت می‌خواهم. من در خانه شما نماز خواندم. دو رکعت هم به نیت شما خواندم و از خداوند خواستم شما را عاقبت به خیر کند. هر خسارتی که به خانه شما وارد شده، آماده پرداخت آن هستم. این هم شماره خانه من در ایران است.<sup>۱</sup>

ایشان همواره در درون و بیرون مشغول جهاد بود و افزون بر انجام واجبات عبادی، به مستحبات نیز توجه ویژه‌ای داشت. یکی از مداحان معروف در وصف عبودیت و جهاد درونی این شهید بزرگوار می‌گوید:

قرار بود در کربلا دعای عرفه بخوانم. تلفن همراهم زنگ خورد. شماره ناشناس بود. گوشی را جواب دادم. حاج قاسم پشت خط بود. بعد از کلی تعارف و عذرخواهی گفت: «می‌شود اگر خسته نیستی و اذیت نمی‌شوی، بیایی و برایمان روضه بخوانی؟». گفتم: «نفرمایید حاجی جان، برای ما توفیقی است کنار شما روضه بخونیم». آمدند دنبالم. روی پشت بام حرم سیدالشهدا<sup>علیه السلام</sup> رفتیم، درست کنار گنبد. حاج قاسم نشسته بود و ابومهدی داشت زیارت عاشورا می‌خواند. بعد هم من روضه خواندم. همه دو ساعت و نیمی که دعا و روضه خواندیم، حاجی شانه‌هایش می‌لرزید. وقت نماز شد. حاجی اصرار کرد ابومهدی جلو بایستد. نماز را که بستیم، باز هم حاج قاسم همان حال را داشت. شانه‌هایش از گریه

۱. محمدعلی جابری؛ عمو قاسم؛ ص ۲۶.

می‌لرزید. به بچه‌هایی که همراهم بودند، گفتم: «بی‌جهت نیست که ابرقدرت‌ها از او می‌ترسند، حاجی جای دیگری وصل است».<sup>۱</sup>

### ب. محبت اهل بیت علیهم‌السلام توأم با جهاد با دشمنان اهل بیت علیهم‌السلام

شهید سلیمانی، شخصیتی جامع اضداد داشت که از یک سو با مجاهدت و جنگ و ستیز با دشمنان خدا و اهل بیت علیهم‌السلام، جلوه‌های حماسه را به تصویر می‌کشید و از سوی دیگر با معرفت به حق اهل بیت علیهم‌السلام، از عمق جان شیفته و دلداده خاندان عصمت و طهارت علیهم‌السلام بود. اعتقاد و ارادت و عشق به خاندان رسالت، چنان در اعماق وجودش رسوخ کرده بود که هر گاه گرهی در کار ایجاد می‌شد، به آن اختران تابناک امامت و ولایت به‌ویژه مادر سادات حضرت زهرا علیها‌السلام متوسل می‌شد؛ چنانکه نقل شده است: «هر وقت در جبهه برای حاج قاسم مشکلی پیش می‌آمد، می‌گفت: بگردید روضه‌خوانی پیدا کنید که با نام فاطمه علیها‌السلام گره ما را باز کند».<sup>۲</sup>

مجلس عزای حسینی علیه‌السلام و روضه فاطمیه برپا می‌کرد و خانه‌اش، میزبان عزاداران حضرت زهرا علیها‌السلام بود. پس از سال‌ها زندگی در خانه‌ای محقر، بیت‌الزهرای کنونی در خیابان شهید رجایی را خرید و اوایل مراسم عزاداری را در حیاط خانه برپا می‌کرد. پس از چندی توانست خانه کناری آن را نیز خریداری کند، محل عزاداری را توسعه دهد و آن را به بیت‌الزهرای نامگذاری کند. پس از اعزام برای مأموریت به تهران، بیت‌الزهرای علیها‌السلام را وقف عزاداران اهل بیت علیهم‌السلام کرد.<sup>۳</sup> خدمت در مجلس روضه برایش افتخاری بزرگ بود. یکی از نزدیکانش درباره اخلاص و خادمی ایشان در مجالس عزاداری اهل بیت علیهم‌السلام می‌گوید:

کارگر گرفته بودیم. فرستاده بودیم‌شان بروند سرویس‌های بهداشتی را نظافت کنند. حاجی آمد توی بیت‌الزهرای علیها‌السلام. مستقیم رفت طبقه پایین پیششان، نگذاشت کارگرها دست بزنند. گفت: «همه برین بیرون». رو کرد به من و گفت: «نذار کسی بیاد». قدغن کرد حتی خودم بروم. در را بست و خودش ماند تنها. شیلنگ گرفت و همه جا را شست. ۴۵ دقیقه - یک ساعت بعد، آمد و نشست. یک نفس راحت کشید و گفت: «آخیش، منم تونستم به

۱. جمعی از نویسندگان؛ سلیمانی عزیز؛ ص ۱۲۳: حاج محمدرضا طاهری؛ برگرفته از کلیپ تصویری موجود در آرشیو مؤسسه فرهنگی حماسه ۱۷.

۲. علی شیرازی؛ شاخصه‌های مکتب شهید سلیمانی؛ ص ۳۰.

۳. فاطمه مرادزاده و محمدرضا شیخی؛ «فاطمیه در خانه حاج قاسم»؛ روزنامه جام‌جم؛ شماره ۵۵۸۸، تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۸.

عزاداران حضرت زهرا علیها السلام به خدمتی بکنم». کار زیاد بود، حاجی اما سخت‌ترین را انتخاب کرده بود، سخت‌ترین و بی‌ریاترین راه.<sup>۱</sup>

ایشان معتقد بود شهدا، پرورش یافته مکتب امام خمینی علیه السلام و عاشورا هستند. ایران را کشوری حسینی می‌دانست که باید الگوی همه جهانیان باشد. در دست‌نوشته‌ای به این نکته چنین اشاره کرده است: «کشوری که در قلب، اسم حسین را دارد؛ فرهنگ عاشورا را دارد، باید در زیست و فرهنگ، الگوی جهان شود».<sup>۲</sup>

### ج. صلابت توأم با فروتنی

صلابت حماسی و مقام و درجه ارشد نظامی در طول سال‌های فرماندهی شهید سلیمانی، هیچ‌گاه نتوانست مانع ظهور و بروز و نیز رشد و تعالی حالات معنوی و کمالات عرفانی او شود. آنچه برایش در اولویت بود، رضایت خدا بود؛ از این رو بود که جان، توان و دارایی‌اش را در راه خدا داد. این سیره و روشش بود که توانست دل‌ها را تسخیر کند.<sup>۳</sup> اگر چه در عالی‌ترین جایگاه‌های مدیریتی و رتبه فرماندهی بود، اما همواره مانند یک سرباز ساده و در جمع نیروی تحت امر خود قرار می‌گرفت. گاهی در خطرناک‌ترین صحنه‌ها و شرایط نبرد، حاضر نبود از وسایل و نیروهای حفاظتی مرسوم برای تأمین امنیت و حفظ جان خود استفاده کند و مکرر مشاهده شده بود که در موقعیت‌های بحرانی که نیروهایش در خطر بودند، بدون معطلی تا تأمین نیروی کمکی، شخصاً اسلحه به دست می‌گرفت و به صحنه نبرد می‌شتافت. در عرصه‌های غیر نظامی نیز از موقعیت‌هایی که داشت به نفع خود و خانواده‌اش بهره نمی‌برد. وقتی که استادی برای درس دخترش در دانشگاه مشکلی درست کرده بود، به دخترش سفارش کرده بود: «برای حل مشکلات نگویی که دختر من هستی!».<sup>۴</sup>

ایشان هیچ‌گاه خودش را مقابل دید عموم قرار نمی‌داد و به دنبال تظاهر و خودنمایی نبود. حتی

۱. جمعی از نویسندگان؛ سلیمانی عزیز؛ ص ۱۷۶: ابراهیم شهریاری؛ صوت مصاحبه موجود در آرشیو مؤسسه فرهنگی حماسه ۱۷.

۲. خبرگزاری تحلیلی ایران؛ «دست‌نوشته تازه منتشر شده شهید سلیمانی در رابطه با محرم»؛ ۱۳۹۹/۰۵/۳۱، کد خبر: ۱۴۲۳۹۶۶.

<https://www.khabaronline.ir/news/1423966>

۳. فاطمه شکوریان فرد؛ حاج قاسم سلیمانی؛ ص ۱۹.

۴. همان، ص ۲۴.

وقتی خبر آغاز پروژه ساخت مستند زندگی حاج قاسم از اخبار سراسری شبکه یک پخش شده بود، طی نامه‌ای به کارگردان این فیلم چنین تذکر داد:

اولاً در جمهوری اسلامی ده‌ها شخصیت اثرگذار شهید وجود دارد که شناساندن شخصیت و عملکرد آن‌ها به عنوان الگوهای حقیقی تجربه‌شده، یک ضرورت است. بزرگواران مجاهد و متفکری همچون شهیدان بهشتی، رجایی، باهنر و مطهری. در صحنه جهاد شهیدان همت، باکری، زین‌الدین، خرازی و در رأس این‌ها شهید زنده‌ای همچون مقام معظم رهبری علیه‌السلام که بیش از شصت سال در حال مجاهدت می‌باشند. وقتی این خبر را شنیدم، حقیقتاً خجالت کشیدم. چه ضرورتی برای پرداختن به فردی که هنوز خوف از عاقبت خود دارد، می‌باشد... بنده نه تنها راضی به چنین اقداماتی نیستم؛ بلکه به شدت اعتراض دارم.<sup>۱</sup>

#### د. شجاعت توأم با تدبیر

شهید سلیمانی همانند دیگر شهدا، نماینده انسان جدید در تاریخ بود؛ انسان کامل و متحددی که بلوک غرب و شرق مدعی بودند دوران‌شان گذشته است. تمام وجود او متوجه خدا بود و به هیچ چیز جز خدا توجه نداشت. در دوران دفاع مقدس و در دفاع از حرم اهل بیت علیهم‌السلام، در خطر خیزترین توطئه‌ها و صحنه‌های خوفناک میدان مقاومت و جهاد، با شهادت و صلابت حضوری مدبرانه داشت و با تدبیر شایسته، از کمبود امکانات و نیرو یا قدرت و تسلیحات دشمن و تهدیدهای او، نه تنها هراسی به دل راه نمی‌داد و بی‌واهمه در نقطه خطر حاضر می‌شد؛ بلکه گاهی معادله را به نفع جبهه خودی تغییر می‌داد. ابوحسن، رئیس یکی از قبایل عراق و فرمانده نیروی مردمی درباره شجاعت او می‌گوید:

مطلع شدیم که ۳۷۰ نفر از نیروهای داعش آرایش نظامی گرفته‌اند. برنامه عملیات‌شان، گروگان گرفتن زائران ایرانی بود. نزدیک اربعین بود و حفاظت از زوار را حاج قاسم سلیمانی فرماندهی می‌کرد. موضوع را به حاج قاسم اطلاع دادیم... نگرانی در میان برادران عراقی موج می‌زد و منتظر دستور و تصمیم سردار بودیم، اما حاجی تنها با ۲۰ نفر از نیروهایش راهی شد. مسیر نیروهای داعش مشخص بود. لشکر اندک سردار کمین کرد. درگیری بین دو جبهه فقط ۳۰ دقیقه طول کشید و تمام! فقط یک نفر از داعشی‌ها زنده مانده بود که اسیر شد. حاج قاسم با همان کت و شلواری که تنش بود، مقابل اسیر عراقی ایستاد؛

۱. ابوذر مهرانفر؛ برادر قاسم؛ ص ۱۵ و ۱۶.

کت و شلوارش را نشان داد و گفت: «می‌بینی، لباس من برای جنگ نیست! وای بر شما... اگر رهبرم سید علی دستور بدهد که لباس نظامی بپوشم؟»<sup>۱</sup>

این شهید بزرگوار افزون بر تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق در میدان عمل، از چنان شجاعت و صف‌ناپذیری برخوردار بود. رهبر انقلاب علیه‌السلام پس از شهادتش، بی‌پروایی و شجاعت او را چنین توصیف کرده است: «حاج قاسم صدبار در معرض شهادت قرار گرفته بود؛ این بار اول نبود، ولی در راه خدا و انجام وظیفه و جهاد فی سبیل‌الله از هیچ چیز پروا نداشت؛ نه از دشمن پروا داشت، نه از حرف این و آن پروا داشت، نه از تحمل زحمت پروا داشت»<sup>۲</sup>.

آنچه روح عرفان و حماسه را در این شهید بزرگوار به هم پیوند می‌زد، شجاعت توأم با دوراندیشی و تدبیری بود که موجب شده بود همه اقدامات حاج قاسم بر اساس تدابیر منطقی و محاسبات دقیق از پیش تعیین‌شده‌ای انجام پذیرد. فرمانده کل قوا شجاعت توأم با تدبیر و سیاست شهید سلیمانی را چنین وصف می‌کند: «این شهید عزیز ما هم دل و جگر داشت، به دهان خطر می‌رفت و ابا نداشت؛ هم با تدبیر بود؛ منطق داشت برای کارهایش. این شجاعت و تدبیر توأمان، فقط در میدان نظامی هم نبود، در میدان سیاست هم همین جور بود»<sup>۳</sup>.

### هـ فرا جناحی بودن توأم با انقلابی‌گری

بنابر آموزه‌های ارزشی مکتب تشیع و نیز سیره اهل بیت علیهم‌السلام، در برخورد با افراد و احزاب مخالف به جای دفاع، تنش و انتقام‌گیری، باید با آنان مدارا و ارتباط‌گیری نمود. متأسفانه این شیوه، اصل مهم فراموش شده جامعه امروز ماست. بنابر همین اصل، شهید سلیمانی فرمانده‌ای بود که می‌کوشید در عین صلابت تا جایی که به ارزش‌ها و مقدسات خدشه و لطمه‌ای وارد نشود، در برابر دشمنان خارجی و مخالفان داخلی مدارا کند. این عقیده راسخ او در فرازهایی از وصیت‌نامه این قهرمان بین‌المللی به زیبایی تجلی یافته است؛ آنجا که خطاب به گروه‌ها و احزاب سیاسی می‌نویسد:

نکته‌ای کوتاه خطاب به سیاسیون کشور دارم؛ چه آن‌هایی که اصلاح‌طلب خود را می‌نامند

۱. فاطمه شکوریان فرد؛ حاج قاسم سلیمانی؛ ص ۲۵.

۲. بیانات در منزل سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی؛ ۱۳۹۸/۱۰/۱۳.  
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44574>

۳. بیانات در دیدار مردم قم؛ ۱۳۹۸/۱۰/۱۸.  
<https://farsi.khamenei.ir/video-content?id=46989>

و چه آن‌هایی که اصولگرا. آنچه پیوسته در رنج بودم، اینکه عموماً ما در دو مقطع، خدا و قرآن و ارزش‌ها را فراموش می‌کنیم؛ بلکه فدا می‌کنیم. عزیزان، هر رقابتی با هم می‌کنید و هر جدلی با هم دارید، اما اگر عمل شما و کلام شما یا مناظره‌هایتان به نحوی تضعیف‌کننده دین و انقلاب بود، بدانید شما مغضوب نبی مکرم اسلام ﷺ و شهدای این راه هستید؛ مرزهای دینی و انقلابی را تفکیک کنید. اگر می‌خواهید با هم باشید، شرط با هم بودن، توافق و بیان صریح حول اصول است.<sup>۱</sup>

عجین شدن این روحیه عرفانی و حماسی شهید سلیمانی در صحنه‌های مختلف سیاسی و نظامی، از او شخصیتی ساخته بود که در زمین هیچ جناحی بازی نمی‌کرد و تنها ملاک و اصل مورد قبول او «انقلابی‌گری» بود. امام خامنه‌ای علیه السلام در باره شخصیت فراجناحی شهید سلیمانی فرموده است: «او اهل حزب نبود، اما ذوب در انقلاب بود. انقلابی‌گری، خط قرمز او بود. در این عوالم تقسیم به احزاب گوناگون و اسم‌های مختلف و جناح‌های مختلف و مانند این‌ها نبود، اما در عالم انقلابی‌گری چرا؛ به شدت پایبند به انقلاب، پایبند به خط مبارک و نورانی امام راحل علیه السلام بود».<sup>۲</sup>

### و. مهربانی با مظلوم و دشمنی با ظالم

سردار رشید اسلام، هیچ‌گاه تنها به پیروزی نظامی نمی‌اندیشید؛ بلکه همواره به دنبال رضای خدا و نصرت جهان اسلام و آزادی مستضعفان عالم بود و این امر مهم در گفتار و نوشتارش، متجلی بود. او در نامه معروفش خطاب به دخترش می‌نویسد:

عزیزم! از خدا خواستم همه شریان‌های وجودم را و همه مویرگ‌هایم را مملو از عشق به خودش کند. این راه را انتخاب نکردم که آدم بکشم، تو می‌دانی من قادر به دیدن بریدن سر مرغی هم نیستم. من اگر سلاح به دست گرفته‌ام، برای ایستادن در مقابل آدم‌کشان است، نه برای آدم کشتن. خود را سرباز در خانه هر مسلمانی می‌بینم که در معرض خطر است و دوست دارم خداوند این قدرت را به من بدهد که بتوانم از تمام مظلومان عالم دفاع کنم. نه

---

۱. خبرگزاری فارس؛ «فرازی از وصیت‌نامه سردار شهید سلیمانی خطاب به جریان‌های سیاسی کشور»؛ ۱۳۸۹/۱۱/۲۵، کد خبر: ۱۳۹۸۱۱۰۴۰۰۵۶۱.

<https://www.farsnews.ir/news/13981104000561>

۲. بیانات در دیدار مردم قم؛ ۱۳۹۸/۱۰/۱۸.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=44628>

برای اسلام عزیز جان بدهم که جانم قابل آن را ندارد، نه برای شیعه مظلوم که ناقابل‌تر از آنم، نه نه... بلکه برای آن طفل وحشت‌زده بی‌پناهی که هیچ ملجایی برایش نیست، برای آن زن بچه به سینه چسبانده هراسان و برای آن آواره در حال فرار و تعقیب که خطی خون پشت سر خود بر جای گذاشته است، می‌جنگم.<sup>۱</sup>

ایشان از جمله فرماندهانی بود که این سخن نورانی امام علی علیه السلام را در زندگی خود عملی کرده بود: «کُونُوا لِلْمَظْلُومِ حَضَمًا وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا».<sup>۲</sup> خشم و غضبش در مقابل دشمن و محبت و مهرش نسبت به دوستان، همراهان و مظلومان، زبانزد همگان بود. فرزندان شهدا بارها مهر و محبت شهید سلیمانی را چشیده و نوازش‌های او را از نزدیک لمس کرده بودند. او مصداق بارز یک انسان گشاده‌رو و بشاش بود و لبخند ملیح و دل‌نشین‌اش، جذابیت چهره‌اش را دوچندان می‌کرد. با جذب خلق و خوی نیکوی خود، قلب افراد بی‌شماری را به سوی خویش معطوف می‌ساخت. به همان میزان که در میدان جنگ و در مواجهه با دشمنان، فرماندهی شجاع و دلیر بود و از صلابت او لرزه بر اندام دشمن می‌افتاد؛ در کمال فروتنی پناه‌آحاد مردم به‌ویژه کودکان، مظلومان و محرومان حتی در خارج از مرزهای ایران بود. سردار درباره آثار انقلاب اسلامی در منطقه و کمک به مستضعفان و مظلومان جهان اسلام می‌گفت: «امروز شکست یا پیروزی ایران در مهران و خرمشهر رقم نمی‌خورد. مرزهای ما فراتر رفته، ما باید شاهد پیروزی در مصر، عراق، لبنان، و سوریه باشیم. این‌ها، آثار انقلاب اسلامی است».<sup>۳</sup>

### ز. جامع اضداد بودن

انسان برای کامل بودن باید بکوشد تا قهرمان همه ارزش‌های انسانی باشد و یا لااقل به عنوان یک مسلمان واقعی بکوشد تا در همه میدان‌های انسانیت عرض اندام کند. اگر فقط یک ارزش را بگیرد و ارزش‌های دیگر را فراموش کند، نمی‌تواند به غایت کمال دست یابد. شهید مطهری رحمته الله علیه در وصف انسان کاملی همچون امیر مؤمنان علیه السلام با بهره‌گیری از تعبیر «جامع الاضداد»، می‌گوید: «انسان در هر قسمتی از سخنان او که وارد می‌شود، می‌بیند به یک دنیایی رفته است ... علی علیه السلام

۱. پایگاه خبری تابناک جوان؛ «نامه شهید حاج قاسم سلیمانی به فرزندانشان، چرا می‌جنگم؟»؛ ۱۳۹۹/۱۱/۲۳، کد خبر: ۳۴۷۳۶.

<https://tabnakjavan.com/fa/news/34736>

۲. محمد بن حسین شریف الرضی؛ نهج البلاغه؛ ترجمه محمد دشتی؛ خطبه ۴۷.

۳. علی اکبر مزداآبادی؛ جستاری در خاطرات حاج قاسم سلیمانی؛ ص ۱۵۹.



در همه دنیاها وجود دارد و از هیچ دنیایی از دنیا‌های بشریت، غائب نیست. صفی‌الدین حلی نیز در وصف حضرت علی علیه السلام گفته است: **جُمِعَتْ فِي صِفَاتِكَ الْأُضْدَاءُ**<sup>۱</sup>. شهید حاج قاسم سلیمانی، شخصیتی ذوابعد و حالاتی به ظاهر مختلف داشت که می‌شد او را در هر صحنه و میدانی حاضر دید. ذوابعد بودن شخصیت شهید سلیمانی در جنبه‌های مختلف، نه تنها او را محبوب قلب پیر و جوان کرده بود؛ بلکه توانسته بود دل بسیاری از اهل سنت، مسیحی و کلیمی را نیز به خود مجذوب کند. برای او تنها تکلیف مهم بود و فرقی نمی‌کرد آن تکلیف، نوازش و محبت ورزیدن به کودک مسیحی باشد یا حضور در معرکه رزم و نبرد و یا مدیریت بحران‌های طبیعی و تدارک لوازم موکب‌های اربعین. یوسف افضلی، از یاران سردار می‌گوید:

درست روز جمعه بود، خیرش پیچید سیل آمده و خانه و زندگی مردم را با خودش برده. جلسه اضطراری گذاشتیم برای هماهنگی. آقای پلارک زنگ زد به حاج قاسم و گفت: «حاجی حالا که سیل آمده، شما نمی‌خواید برید اونجا؟». نه تنها خودش بلند شد رفت آنجا، اطلاعیه داد و از موکب‌های اربعین خواست بروند برای کمک به سیل‌زده‌ها. بی‌معطلی بخشنامه زدیم برای استان‌ها. موکب‌های اربعین رفتند مناطق سیل‌زده. توی این مدت موکب‌ها هفت میلیون و پانصد پرس غذای گرم دادند دست مردم. روزها و شب‌ها قالی می‌شستند، وسایل برقی و خودروی مردم را تعمیر می‌کردند.<sup>۲</sup> او حتی در کمک به دیگر ملت‌های مظلوم جهان نیز از ایفای نقش جهادی خود لحظه‌ای فروگذار نکرد؛ به نحوی که امام خامنه‌ای علیه السلام در این باره فرمود:

او به کمک ملت‌های منطقه یا با کمک‌هایی که به ملت‌های منطقه کرد، توانست همه نقشه‌های نامشروع آمریکا در منطقه غرب آسیا را خنثی کند و در مقابل همه نقشه‌هایی که با تشکیلات تبلیغاتی وسیع آمریکایی، با توانایی‌های دیپلماسی آمریکایی، زورگویی‌هایی که آمریکایی‌ها روی سیاستمداران دنیا و کشورهای ضعیف دارند و نقشه‌هایی که با پول تهیه شده بود، قد علم کند و نقشه‌های آمریکا در فلسطین، لبنان، عراق و سوریه را خنثی سازد.<sup>۳</sup>

۱. مرتضی مطهری؛ انسان کامل؛ ج ۱، ص ۵۸.

۲. جمعی از نویسندگان؛ سلیمانی عزیز؛ ص ۲۰۰.

۳. بیانات در دیدار مردم قم، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸؛

## فهرست منابع

### کتاب

۱. جابری، محمدعلی؛ عمو قاسم؛ چاپ نهم، قم: نشر کتابک، ۱۳۹۹ ش.
۲. جمعی از نویسندگان؛ سلیمانی عزیز؛ چاپ پنجم، قم: حماسه یاران، ۱۳۹۹ ش.
۳. شکوریان فرد، فاطمه؛ حاج قاسم سلیمانی؛ چاپ اول، قم: نشر عهد مانا، ۱۳۹۹ ش.
۴. شیرازی، علی؛ شاخصه‌های مکتب شهید سلیمانی؛ چاپ ۳۵، قم: خط مقدم، ۱۳۹۹ ش.
۵. شریف الرضی، محمد بن حسین؛ نهج البلاغه؛ مترجم محمد دشتی؛ قم: پیام عدالت، [بی تا].
۶. مزدآبادی، علی اکبر؛ حاج قاسم (جستاری در خاطرات حاج قاسم سلیمانی)؛ چاپ هفتم، تهران: یا زهرای علیها السلام، ۱۳۹۴ ش.
۷. مطهری، مرتضی؛ انسان کامل؛ چاپ هفتم، تهران: صدرا، ۱۳۷۱ ش.
۸. مهرانفر، ابوذر؛ برادر قاسم؛ قم: انتشارات مهر امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۳۹۷ ش.

### سایت‌ها و روزنامه‌ها

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله سید علی خامنه‌ای.
۲. پایگاه خبری تابناک جوان؛ «نامه شهید حاج قاسم سلیمانی به فرزندشان، چرا می‌جنگم؟»؛ ۱۳۹۹/۱۱/۲۳، کد خبر: ۳۴۷۳۶.
۳. خبرگزاری تحلیلی ایران؛ «دست‌نوشته تازه منتشر شده شهید سلیمانی در رابطه با محرم»؛ ۱۳۹۹/۰۵/۳۱، کد خبر: ۱۴۲۳۹۶۶.
۴. خبرگزاری فارس؛ «فرازی از وصیت‌نامه سردار شهید سلیمانی خطاب به جریان‌های سیاسی کشور»؛ ۱۳۸۹/۱۱/۲۵، کد خبر: ۱۳۹۸۱۱۰۴۰۰۵۶۱.
۵. فاطمه مرادزاده و محمدرضا شیخی؛ «فاطمیه در خانه حاج قاسم»؛ روزنامه جام‌جم؛ شماره ۵۵۸۸، تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۸.